

บทที่

1

**ก้าวข้ามให้พ้นกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยไทย
ด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย
: สู่อเส้นทางใหม่ที่ยั่งยืนกว่า**

**Going Beyond Thai Democratic Development Trap
through Democratic Political Culture Development :
Towards more Sustainable New Path**

**พรอัมรินทร์ พรหมเกิด
Pornamarin Promgird**

ก้าวข้ามให้พ้นกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยไทย ด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย : สู่เส้นทางใหม่ที่ยั่งยืนกว่า Going Beyond Thai Democratic Development Trap through Democratic Political Culture Development : Towards more Sustainable New Path

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด¹

Pornamarin Promgird

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยล้มเหลวมาโดยตลอด เนื่องจากยังขาดองค์ประกอบสำคัญซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตย คือการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมแบบพลเมือง ทำให้รากฐานของประชาธิปไตยไทยไม่แข็งแรงหนักแน่นพอ ขณะที่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะเป็นเครื่องค้ำจุนระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพได้ จากข้อสรุปเช่นนี้การที่จะทำให้อสังคมนไทยเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงและมีเสถียรภาพได้หรือไม่นั้น หาใช้ขึ้นอยู่กับว่ามีรูปแบบระบอบการเมืองการปกครอง มีการจัดโครงสร้าง

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาเอกสาขาวิชาสังคมวิทยา และหลักสูตรปริญญาเอกสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, รองศาสตราจารย์ (Ph.D)

สถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มีการเลือกตั้ง และมีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยแต่เพียงเท่านั้นไม่ การเมืองไทยยังจมปลักและติดกับดักอยู่กับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ไม่สามารถก้าวข้ามพ้นได้ ขณะที่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่สามารถปลูกฝังหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นได้หลายวิธีการด้วยกัน

คำสำคัญ : วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย วัฒนธรรมแบบพลเมือง
วัฒนธรรมทางการเมืองไทย จิตสำนึกแบบพลเมือง

Abstract

This article attempts to point out that Thai democratic development has constantly failed as a consequence of the lack of principal elements of the democratic system which are the basic foundation of democracy creating a democratic political culture or civic culture. Because of the lack of these elements, the political foundation of Thailand is not strong and secures enough; whereas the democratic political culture supports and strengthens the security and the stability of democracy. According to the above assumption, transitioning Thai society to full democracy and stable one does not only depend on the following factors: the political system, structuring democratic political institutions, elections, and democratic constitution. Thai politics are currently stagnant and trapped by the drafting of the new constitution, which cannot be stepped over. Thus the democratic political culture can be instilled or developed by various means.

Keywords : Democratic Political Culture ; Civic Culture ;
Thai Political Culture ; Civic Consciousness

บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย เป็นการปกครองที่รับเอามาจากประเทศตะวันตก แม้ว่าการปกครองระบอบนี้จะเป็นที่นิยมกันทั่วไปในนานาอารยประเทศ แต่การปกครองระบอบดังกล่าวก็ยังไม่สามารถประสานเข้ากันได้กับวิถีชีวิตคนไทยอย่างสนิทแนบแน่นนัก เราอาจกล่าวได้ว่าคนไทยโดยส่วนใหญ่ยังไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทั้งนี้เป็นเพราะมีเงื่อนไขสำคัญที่เกี่ยวข้องหลายประการ อันเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยแบบดั้งเดิม ที่ตกอยู่ภายใต้ระบบอำนาจนิยมและระบบอุปถัมภ์มายาวนาน ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองไทยก่อนไปทางอำนาจนิยมและประเพณีนิยม ซึ่งลักษณะพฤติกรรมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทยเช่นนี้ มีเนื้อหาสาระแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในโลกตะวันตก (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ก.)

ลักษณะของวัฒนธรรมอำนาจนิยมและระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นผลมาจากมรดกตกทอดของสังคมไทยมาเป็นเวลามากกว่า 700 ปีที่ยากต่อการเปลี่ยนแปลง เช่นคนไทยชอบการใช้อำนาจเด็ดขาด เคารพเชื่อฟัง อ่อนน้อม และเกรงกลัวต่อผู้มีอำนาจทุกประเภท นิยมระบบเจ้านายกับลูกน้อง ยึดติดอยู่กับระบบอุปถัมภ์ และการพึ่งพา จัดลำดับฐานะของบุคคลตามชาติวุฒิ วิทยุฒิ และการมีตำแหน่งอำนาจในสังคม เป็นต้น เมื่อมีการปฏิวัติยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอำนาจนิยมแต่อย่างใด แต่เป็นเพียงการปฏิวัติที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเท่านั้น หรือเป็นเพียงการเปลี่ยนมืออำนาจการปกครองและอำนาจการบริหารราชการแผ่นดิน จากสถาบันพระมหากษัตริย์มาอยู่ในมือของข้าราชการ และนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา รวมถึงที่มีการรัฐประหารทุกครั้งก็ยังไม่เคยมีการปลุกฝังระบบความคิด ความเชื่อพื้นฐาน ค่านิยมให้ถูกต้องและสอดคล้อง

กับหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใดเลย (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข.)

ประมวล รุจนเสรี (2551) เห็นว่า คนไทยเวลาพูดถึงวัฒนธรรมก็จะกล่าวแต่เฉพาะเรื่องเอกลักษณ์ความมีวัฒนธรรมทางศาสนา ความเชื่อ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดนตรี จิตรกรรม และวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เท่านั้น ซึ่งก็เป็นวัฒนธรรมที่ตึงามและทรงคุณค่าจนเป็นที่ยกย่องจากนานาชาติประเทศ แต่ในเรื่องการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครอง และการใช้อำนาจยังมีจุดอ่อนด้อยและมีความไม่เหมาะสมเป็นอย่างมาก และไม่เคยมีการกล่าวถึงเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยที่มีการเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการเมืองการปกครองของไทยเป็นอย่างมาก ผลตามมาก็คือทำให้ประชาธิปไตยไทยเกือบตลอดเวลาที่ผ่านมาจึงเป็นเพียงแค่ “รูปแบบ” ที่อยู่ภายใต้วัฒนธรรมอำนาจนิยมอย่างต่อเนื่องยาวนาน แม้ในปัจจุบันวัฒนธรรมอำนาจนิยมก็ยังรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางอย่างแข็งแกร่ง และทรงอิทธิพลไม่เสื่อมคลาย ประมวล รุจนเสรี เห็นว่า การปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 คณะปฏิวัติยังไม่ได้ดำเนินการใดๆ เลยในการปฏิวัติวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แม้จะมีการร่างรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง มีคณะรัฐมนตรี สภาผู้แทนราษฎร ศาลยุติธรรม และต่อมามีพรรคการเมืองเกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเพียง “รูปแบบ” ของระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภาเท่านั้น แต่จิตวิญญาณของผู้คนยังมิได้เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง และยังไม่เคยมีรัฐบาลชุดใดได้พยายามปฏิวัติวัฒนธรรมทางการเมืองแม้แต่เพียงครั้งเดียว ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปฏิวัติหรือเปลี่ยนแปลงระบบความคิด ทักษะคติ บรรทัดฐาน และการปฏิบัติการทางการเมืองการปกครองใหม่ให้อยู่ในครรลองของสังคมประชาธิปไตย ต้องทำให้เกิดการปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ที่จะทำให้นิยามเหล่านี้เกิดขึ้นจริงได้

ประมวล รุจนเสรี ได้เน้นย้ำให้เห็นว่า เมื่อประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมานานกว่า 80 ปี ปรากฏว่าประเทศไทยยังไม่เคยมีนโยบายหรือโครงการชัดเจนทางการเมืองที่เรียกว่า “Political

Socialization” เพื่อให้ผู้คนมีทัศนคติ ระบบความคิดความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยที่แท้จริงเกิดขึ้นเลย ไม่ว่าจะในระดับครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ รวมถึงสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เขาเห็นอีกว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองเลย ได้สร้างความเสียหายให้กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ขณะเดียวกันวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังไม่เคยเปลี่ยนแปลงหรือปฏิวัติให้ดีขึ้น ก็ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางการเมืองที่ไม่เหมาะสมอีกมากมาย เขาได้ตั้งถามที่สำคัญว่า ประเทศไทยถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะต้องมีการปฏิวัติวัฒนธรรมทางการเมืองกันเสียใหม่ และสังคมไทยเราถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะต้องทบทวนว่า จะต้องมีการปรับอุดมการณ์ ทัศนคติ ระบบความคิดความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานทางการเมืองของเราเสียใหม่

นักวิชาการรัฐศาสตร์ เช่น สุรชัย ศิริไกร (2550) วิเคราะห์ไว้ในทำนองเดียวกันว่า ประชาธิปไตยของไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมานั้นล้มเหลว เนื่องจากผู้นำการเมืองไทยเน้นการพัฒนาประชาธิปไตย โดยการพัฒนาสถาบันทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว คือการร่างรัฐธรรมนูญ การพัฒนาความเข้มแข็งพรรคการเมือง การกระจายอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง และการพัฒนาองค์กรอิสระขึ้นมาควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ แต่ละเลยการพัฒนาปัจจัยด้านวัฒนธรรมทางการเมือง อันเป็นแบบแผนความคิดความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคม จึงอาจกล่าวได้ว่าการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยสนใจแต่เพียง “รูปแบบหรือโครงสร้าง” มากกว่าส่วนที่เป็น “เนื้อหาสาระ” อันได้แก่ ปรัชญาพื้นฐาน อุดมการณ์ และจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริง

สุรพงษ์ ชัยนาม (2552) เสนอความเห็นในทำนองเดียวกันว่า ประชาธิปไตยของไทยเป็นเพียงแค่ “รูปแบบ” มากกว่าเนื้อหาสาระ การนำเข้ามาซึ่งแนวคิดใหม่ ๆ เช่น เรื่องคุณธรรมจริยธรรมทางการเมือง หลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส การมีองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญเพื่อการตรวจสอบถ่วงดุลที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ก็เป็นเพียงการนำมาใช้เฉพาะรูปแบบ แต่ไม่ได้เกิดผลในทาง

ปฏิบัติอย่างจริงจังในการช่วยสร้างให้ประชาธิปไตยสมบูรณ์ขึ้นมาได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า เรามีเนื้อหาที่เป็นประชาธิปไตยบ้างเหมือนกัน แต่เนื้อหาที่ไม่เป็นประชาธิปไตยกลับมีมากกว่า เช่น ในสมัยหนึ่งที่มีการแทรกแซงองค์กรอิสระ การทำลายหลักธรรมาภิบาล การละเมิดสิทธิมนุษยชน และการทำลายกลไกตรวจสอบถ่วงดุล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้คือลักษณะไม่เป็นประชาธิปไตยที่ดำรงอยู่ในระบอบประชาธิปไตย และสุรพงษ์ ชัยนาม ยังชี้ให้เห็นว่า หลายประเทศในยุโรปต้องใช้เวลาพัฒนาประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องมาหลายร้อยปี อย่างไรก็ตามก็ดีเขาเห็นว่า ประชาธิปไตยของไทยก็ต้องมีการพัฒนาตามแบบของไทยโดยต้องยึดโยงกับจารีตประเพณี ค่านิยม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชาติเรา อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยของสังคมไทยเราเอง

ความเห็นของนักคิดและนักวิชาการไทยที่กล่าวมา คล้ายกับแนวคิดของ Stephen Macedo (2002) ที่เสนอว่า การสร้างระบอบประชาธิปไตยให้แข็งแรง ไม่ควรหมายถึงเพียงแค่การสร้างระบบและสถาบันขึ้นมาชุดหนึ่ง หรือการสร้างระบบนิติรัฐและรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพขึ้นมาเท่านั้น หากแต่ต้องบ่มเพาะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ฝังรากลึกลงในตัวของพลเมืองแต่ละคนด้วย โดยผ่านเครือข่ายของกลุ่ม องค์กร สมาคม และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เพราะฉะนั้นประเทศที่มีการบ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองน้อย เนื่องจากมีการเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการไปสู่ประชาธิปไตยอย่างรวดเร็ว ย่อมมีปัญหาในการรักษาระบอบประชาธิปไตยไว้ได้เป็นอย่างมาก ในขณะที่ประเทศยุโรปตะวันตกมีโอกาสบ่มเพาะ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) ได้นานกว่าก่อนมีการเปลี่ยนผ่านไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง เช่น กรณีของอังกฤษ ก็ไม่จำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะประชาชนมีจารีตประเพณีประชาธิปไตยที่ฝังรากลึกภายในจิตใจอยู่แล้ว ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดนี้มีความสำคัญมาก และน่าที่จะมีการนำมาพิจารณาทบทวนอย่างจริงจังต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทยเสียใหม่ เพื่อมิให้การเมืองไทยติดกับดักอยู่กับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เหมือนดังเช่นที่ผ่านมา

เสนีย์ คำสุข (2557) วิจัยพบว่า ระบบประชาธิปไตยในรูปแบบสากลยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยในสังคมไทย ยกเว้นแต่การอ้างถึงการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังมี การเลือกตั้งในทุกกระดับมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งเกิดระบอบธนาธิปไตยและการทุจริตตามมามากขึ้นเท่านั้น

จากความคิดเห็นของนักคิด นักวิชาการ และนักปฏิบัติคนสำคัญดังกล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่าเราต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้จริงในสังคมไทย และสามารถก้าวข้ามพ้นกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยแบบเดิมได้ เมื่อจำเป็น ต้องมีการปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมืองกันใหม่ คำถามคือว่า เราจะสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่หรือวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคมไทยได้อย่างไร นี่คือนี้อาหลักในบทความนี้ โดยจะเริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นจุดอ่อนของวัฒนธรรมทางการเมืองไทย ตามด้วยการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชาธิปไตย ในตอนท้ายจะได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นทางออกของการพัฒนาประชาธิปไตยแบบใหม่ที่ยั่งยืนกว่า ดังจะได้นำเสนอให้เห็นในลำดับต่อไป

วัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่อ่อนด้อยและไม่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย

คนไทยจำนวนมากยังคงมีแนวความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมหลายอย่างในทางการเมือง ซึ่งเรียกรวมกันว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองไทย” ที่ยังอ่อนด้อยและไม่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยที่แท้จริง มีดังต่อไปนี้ เช่น

1. *ความรักอิสระ* กล่าวคือคนไทยชอบทำอะไรอย่างอิสระตามลำพังตนเอง ไม่อยากให้ใครคนอื่นมายุ่งเกี่ยวกับตนเองมากนัก ชอบผูกพันอยู่แต่เฉพาะกลุ่ม เดิม ๆ ของตน ไม่ชอบถูกบังคับหรือตกลอยภายใต้การบังคับบัญชาของผู้อื่น ลักษณะเช่นนี้จึงมีผลทำให้คนไทยขาดระเบียบวินัย และขาดกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ดังจะเห็นได้ว่าการบังคับด้วยกฎเกณฑ์ให้คนอยู่ในระเบียบวินัยจะ

ได้ผลก็เฉพาะหน้า แต่หากกลับหลังคนก็จะละเมิดกัน การละเลยหรือการฝ่าฝืนกฎหมายจึงมีอยู่ทั่วไปเพราะการรักอิสระของคนไทย แต่ในสังคมที่ผู้คนขาดวินัย ไม่เคารพกฎกติกาของสังคมยากที่จะสร้างสังคมประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาได้ (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2556)

2. ยึดถือความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ คนไทยเป็นคนที่ยึดถือความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ไม่ค่อยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ใด ทำให้เป็นคนที่มีจิตใจค่อนข้างคับแคบ ทว่าประชาธิปไตยจะพัฒนาไปได้ผู้คนในสังคมนั้นต้องมีจิตใจเปิดกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น

3. ชอบใช้ชีวิตอย่างมีความสุข สนุกสนานรื่นเริง คนไทยส่วนใหญ่จะตอบสนองต่องานหรือกิจกรรมที่สนุกสนานได้ง่ายกว่างานที่ต้องใช้ความคิดเอาใจจริงจัง และการใช้เหตุผล ตามค่านิยมดั้งเดิมของคนไทยถือว่า ความสนุกสนานเป็นกำไรชีวิต ขณะที่การทำงานถือว่าเป็นทุกข์ คนไทยบางส่วนยังยึดมั่นในคติที่ว่า “มีบุญเกิดมาสบาย นั่งอยู่บนกองเงินกองทอง” ทำให้คนไทยต่างแสวงหาความสุขความสบาย มักหลีกเลี่ยงความยากลำบาก (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2539) ค่านิยมการรักความสนุกสนานรื่นเริงเช่นนี้ส่งผลให้คนไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องส่วนรวม หรือไม่ค่อยทุกข์ร้อนกับปัญหาของประเทศชาติบ้านเมือง ประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้ยากในสังคมที่ผู้คนไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องส่วนรวมและปัญหาของประเทศชาติบ้านเมือง

4. ไม่ชอบการรวมกลุ่ม จากความรักในอิสระมีผลทำให้คนไทยไม่ชอบการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นหรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมส่วนรวม ดังนั้น การรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งองค์กรทางการเมือง เพื่อวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหของส่วนรวมจึงเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก และยังส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมของคนไทยที่มีน้อยตามไปด้วย

5. ไม่ค่อยให้ความสนใจกับปัญหาของบ้านเมืองหรือปัญหาของสังคมส่วนรวม ในประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาประชาธิปไตย คนไทยโดย

ส่วนใหญ่ถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของนักการเมือง เป็นเรื่องของผู้นำ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือชนชั้นปกครองเท่านั้น เกินกำลังที่ตนเอง ครอบครอง และพวกพ้องจะเข้าไปยุ่งเกี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนผู้ยากไร้หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี มีการศึกษาน้อย มักจะไม่ให้ความสนใจต่อกิจการบ้านเมืองหรือกิจกรรมของสังคมส่วนรวม หากจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของบ้านเมืองหรือเรื่องของส่วนรวม ก็มักจะทำตามที่ผู้นำหรือผู้มีอำนาจสั่งการมา แนวความคิดเช่นนี้มีการยึดถือและปฏิบัติกันมาจนตกตะกอน กลายเป็นนิสัยความเคยชินหรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองไทย ผลตามมาก็คือทำให้คนไทยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความคิดอ่านทางการเมืองค่อนข้างคับแคบ (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข.)

สาเหตุที่คนไทยส่วนใหญ่เชื่อฟังและปฏิบัติตามการชี้แนะของบรรดาผู้นำวิเคราะห์ได้ว่าเพราะในสังคมไทยดั้งเดิมได้แบ่งคนในสังคมออกเป็นสองชนชั้นเท่านั้นคือ ชนชั้นปกครองกับชนชั้นใต้การปกครอง ชนชั้นปกครองจะเป็นผู้นำทางสังคม แล้วจะใช้อำนาจกับผู้อยู่ภายใต้การปกครองทั้งแบบพระเดชและพระคุณ การใช้อำนาจแบบพระเดช ก็คือการใช้กำลังบังคับ (Forces) หรือใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ส่วนการใช้อำนาจแบบพระคุณ คือการใช้อำนาจด้วยความเมตตาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่ผลสุดท้ายของการใช้อำนาจทั้งสองประเภท ก็เพื่อต้องการควบคุมผู้อยู่ภายใต้การปกครองให้อยู่ภายใต้อำนาจของตน จนในที่สุดผู้อยู่ภายใต้การปกครองเกิดความเกรงกลัว หรือมีความเกรงใจ มีการยอมรับ ยกย่อง ไม่กล้าขัดขืน ไม่กล้าโต้เถียง หรือแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างออกไป ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดและไม่เป็นอันตรายกับตนเอง ในขณะเดียวกันก็เกิดวัฒนธรรม “บุญคุณ” และ “การตอบแทน” ต่อผู้มีอำนาจที่มีบุญคุณเหนือตนเอง (ประมวล รุจนเสรี, 2551)

การศึกษาวิจัยเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย

จากการศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย” ของผู้เขียนพบว่า การศึกษาประชาธิปไตยในสังคมไทย เรามักมองประชาธิปไตย

เพียงแค่ระบบของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งซึ่งเป็นเรื่องการเข้าสู่อำนาจรัฐ การมีพรรคการเมือง และการกำหนดข้อตกลงของบรรดาชนชั้นนำที่เข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองซึ่งก็คือ “การมีรัฐธรรมนูญ” เมื่อเป็นเช่นนี้การสร้างประชาธิปไตยของไทยจึงติดกับดักอยู่กับการให้ความหมายเพียงแค่ว่า การดำเนินการเพื่อให้กระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นมาเท่านั้น เช่นเดียวกับที่นายแพทย์ประเวศ วะสี (2557) ได้เสนอไว้ว่า ตลอดเวลากว่า 82 ปีที่ผ่านมา สังคมไทยเราสนใจประชาธิปไตยเฉพาะในเรื่องกลไกทางการเมืองคือ กลไกการเข้าสู่อำนาจรัฐเท่านั้น แต่ไม่สนใจการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริง ท่านเห็นว่าการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่มีคุณภาพต้องมาจากการสร้างพลเมืองให้มีความเข้มแข็ง และพลเมืองที่เข้มแข็งคือปัจจัยชี้ขาดอนาคตของประเทศ

จากการมุ่งเฉพาะแต่ประเด็นเรื่องกลไกการเข้าสู่อำนาจรัฐ ทำให้เราติดกับดักและละเลยต่อคำถามหลักอื่น ๆ เช่น จะสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่พึงปรารถนาให้เกิดขึ้นในสังคมไทยได้อย่างไร หรือจะสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นได้อย่างไร หรือจะสร้างความเป็นพลเมือง (Citizenship) ให้เกิดขึ้นกับผู้คนในสังคมไทยเราได้อย่างไร หรือจะสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมได้อย่างไร หรือจะลดอำนาจรัฐแล้วเพิ่มอำนาจให้กับประชาชนได้อย่างไร เป็นต้น จากคำถามเหล่านี้เราจึงต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาประชาธิปไตยไทยเสียใหม่ โดยยึดเอากรอบความคิดเรื่องดังที่กล่าวมาเป็นประเด็นหลักหรือเป็นศูนย์กลางของการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองอยู่ด้วย และน่าจะเป็นทางออกที่ยั่งยืนกว่าสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยไทย ควบคู่กับการศึกษาเพื่อหารูปแบบเหมาะสมที่เป็นไปได้กับสังคมไทยในปัจจุบัน (อภิญญา รัตนมงคลมาศ และวิวัฒน์ คติธรรม นิตย์, 2547) เพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้จริงแม้ว่าจะต้องใช้เวลายาวนานก็ตาม

ทว่าการปฏิรูปการเมืองในสังคมไทยที่ผ่านมา เรามักมองข้าม “มิติวัฒนธรรมทางการเมือง” อยู่เสมอ กล่าวคือ ไม่เคยมีการปฏิรูประบบความ

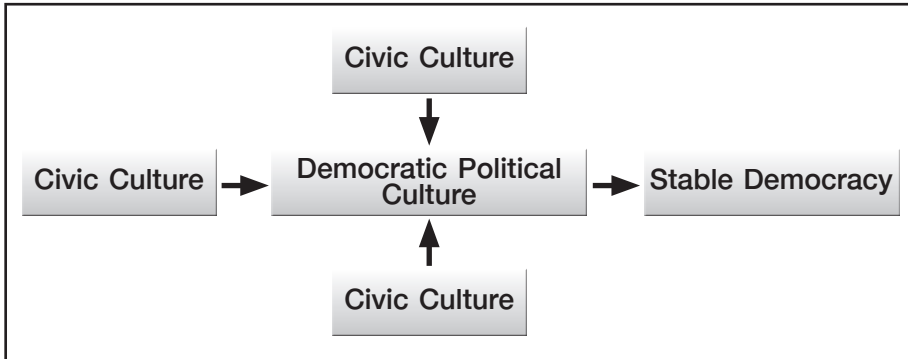

คิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยที่ไม่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยซึ่งฝังรากลึกมายาวนานดังได้ ผลคือการปฏิรูปการเมืองไทยจึงล้มเหลวมาโดยตลอด และได้มาเพียงแค่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เท่านั้น (ไทยรัฐ, บทบรรณาธิการ, 20 สิงหาคม 2557) ดังนั้น ในสังคมไทยเราจึงไม่อาจที่จะหวังให้ระบอบประชาธิปไตยเข้มแข็งและทำงานได้ดี โดยอาศัยการมีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีการเลือกตั้ง หรือการมุ่งเน้นพัฒนาระบบ โครงสร้าง และสถาบันทางการเมืองในระบบรัฐสภาที่เป็นทางการแต่เพียงอย่างเดียว ตามแนวคิดทางสังคมวิทยาการเมืองเห็นว่า ระบบการเมืองและระบบสังคมนั้น แท้จริงแล้วมิได้เป็นเพียงผลผลิตจากลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือคำสั่งของผู้ปกครอง หรือการจัดวางระบบโครงสร้าง และสถาบันทางการเมืองเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผลผลิตของสิ่งที่อยู่ลึกลงไปมากกว่า นั่นคือ วัฒนธรรม จารีตประเพณี ระบบความคิดความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้คนในสังคมนั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองอีกด้วย ดังที่ Lucian Pye (2000) และ Gabriel A. Almond (1980) เรียกว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” (Political Culture) นั่นเอง

การศึกษาวิจัยของผู้เขียนพบว่า มีอุปสรรคนานับการตลอดช่วงเวลาของความพยายามสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นในสังคมไทย เราอาจกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญมากที่สุดประการหนึ่งคือ ผลสืบเนื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยเองที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดที่เป็นรากฐานของความคิดประชาธิปไตย ลักษณะความไม่สอดคล้องกันดังกล่าว ทำให้รากฐานของประชาธิปไตยในสังคมไทยไม่แข็งแรงหนักแน่นพอ (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2532) และมีส่วนสำคัญที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยประสบปัญหาและอุปสรรคตลอดมา การศึกษาของผู้เขียนได้พบตัวบ่งชี้ของการสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่สำคัญคือ การสร้าง “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) อันได้แก่ การสร้างสำนึกของการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด การมีจิตสาธารณะ การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม การรู้จัก

ใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น การมองโลกในแง่ดี การยึดมั่นในหลักศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ทั้งหมดนี้จะเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การสร้างสังคมประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพและมีคุณภาพได้ ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ก็คือลักษณะที่อยู่ตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมดังกล่าว อันได้แก่ การที่ผู้คนในสังคมไม่สนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง ขาดจิตสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกฎกติกาของสังคมที่ดี การมีแนวความคิดเรื่องการมีจิตสาธารณะที่คับแคบ ขาดการยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม ความเข้าใจเรื่องการรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิผู้อื่นยังมีน้อย และมีความบกพร่องในหลักศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม เป็นต้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ก. ; พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข.) ซึ่งปัญหาเหล่านี้ต้องหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขกันต่อไป

การศึกษาวิจัยของผู้เขียน ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางสังคมวิทยาการเมืองที่ว่า ระบอบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ จะต้องอาศัยการมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบการเมืองการปกครองดังกล่าว เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองย่อมมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้น ๆ ดังนั้น หากจะมีการพัฒนาระบอบการเมืองการปกครองไปในแนวทางประชาธิปไตย ก็จะต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (*Democratic Political Culture*) ควบคู่กันไปด้วย วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีเสถียรภาพและประสิทธิผลของการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ประชาธิปไตยต้องอาศัยวัฒนธรรมแบบพลเมือง (*Civic Culture*) เป็นตัวค้ำจุน จึงจะทำให้ระบอบประชาธิปไตยมีเสถียรภาพและมั่นคงได้ (Nash, 2010; ทินพันธ์ นาคะตะ, 2541; อุไรวรรณ ธนสถิตย์, <http://www.kpi.ac.th/kpith/pdf/>)
ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพ : แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมแบบพลเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เป็นปัจจัยนำไปสู่การสร้างระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ

ผลการศึกษานี้ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ถ้าจะอาศัยเพียงการจัดวางโครงสร้างและรูปแบบสถาบันทางการเมืองการปกครองเท่านั้น การปกครองย่อมจะไม่บรรลุเป้าหมายได้อย่างแน่นอน เนื่องจากถ้าขาดองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือการสร้างวัฒนธรรมแบบพลเมือง ซึ่งรวมถึงประชาธิปไตยที่คนในชาติจะต้องประพฤติปฏิบัติให้เป็นนิสัยในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะอยู่ในบ้าน ในชุมชน อยู่ในสถานศึกษา อยู่ในหน่วยงานหรืออยู่ในกลุ่มเพื่อน ก็จะต้องยึดหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยเท่านั้นในการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ประชาธิปไตยจึงจะเกิดขึ้นในบ้านในเมืองได้อย่างมีเสถียรภาพ

การพัฒนาประชาธิปไตยตามกรอบแนวคิดสังคมวิทยาการเมืองนี้ ยังเป็นการแก้ไขข้อกล่าวหาสำคัญที่ว่า การเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยมักสนใจใน “รูปแบบหรือเปลือกนอก” มากกว่า “เนื้อหาสาระ” หรือจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริง หรือประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยเฉพาะรูปแบบทางการเมืองการปกครอง เป็นเพียงพิธีกรรม หรือเป็นตัวหนังสือแต่ไม่มีผลใช้บังคับจริง อันสอดคล้องกับลักษณะของวัฒนธรรมไทยที่สนใจในเรื่องของ “รูปแบบ” มากกว่าเนื้อหาสาระ และสนใจในวิธีการมากกว่าจุดหมายปลายทาง จึง

ทำให้เกิดลัทธิแกระเบียบพิธีการขึ้นมา ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่สะท้อนออกมาให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงวัฒนธรรมเหล่านี้ เช่น การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยจะสนใจในเรื่องวิธีการปกครอง ซึ่งก็คือ “การเลือกตั้ง” จนในที่สุดทำให้คนไทยจำนวนมากหลงเชื่อว่า การเลือกตั้งคือการแสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตยแต่เพียงอย่างเดียว หรือรัฐบาลที่ได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้ง คือสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ และมีความชอบธรรมในทุกความหมาย อันเป็นความเข้าใจที่ยังคลาดเคลื่อนไม่ถูกต้องอยู่อย่างมาก (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, 2552)

ตามความเป็นจริงนอกจากเรื่องการเลือกตั้งแล้ว ประชาธิปไตยยังมีองค์ประกอบสำคัญอื่น ๆ อีกคือ หลักสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน หลักนิติธรรม หลักการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจกัน และหลักคุณธรรมจริยธรรม การเลือกตั้งเป็นเพียงก้าวแรกในการเข้าสู่อำนาจรัฐเท่านั้น ในหลายประเทศสาเหตุที่ทำให้ประชาธิปไตยล้มเหลวเพราะมุ่งเน้นเฉพาะ “การเลือกตั้ง” แต่ไม่คำนึงถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว และแม้ว่าการเลือกตั้งจะเป็นกลไกสำคัญของประชาธิปไตย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ประเทศที่มีผู้นำมาจากการเลือกตั้งจำเป็นต้องมีการปกครองแบบประชาธิปไตยเสมอไป เนื่องจากประชาธิปไตยสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองโดยกลุ่มคนที่ไม่เป็นประชาธิปไตยได้ และประชาธิปไตยยังสามารถถูกใช้เป็นเส้นทางเข้าสู่อำนาจรัฐผ่านการเลือกตั้ง รวมทั้งใช้เผด็จการของเสียงข้างมากเป็นเครื่องมือตอบสนองเป้าประสงค์ที่ไม่เป็นประชาธิปไตยได้เช่นเดียวกัน (สุรพงษ์ ชัยนาม, www.manager.-co.th/Daily/ViewNew.aspx?) ความสนใจในสิ่งที่เป็นรูปแบบมากกว่าที่จะสนใจในสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระ ปรัชญาพื้นฐาน และอุดมการณ์ ยังเห็นได้จากเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาโต้เถียงกันในปัจจุบัน คือเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง ซึ่งชาวบ้านไม่ได้ประโยชน์โดยตรงอะไรเลย (ไทยรัฐ, บทบรรณาธิการ, 26 กุมภาพันธ์ 2558)

เป็นที่แน่นอนว่า ประชาธิปไตยตะวันตกสามารถสืบสาวไปยังจุดเริ่มต้น

สมัยกรีกโบราณ ประชาธิปไตยในภาษากรีกโบราณแปลตรงตัวได้ว่าเป็น “การปกครองโดยประชาชน” ซึ่งต่างจากการอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์หรือชนชั้นนำที่เกิดขึ้นอยู่เนื่อง ๆ ในสมัยนั้น อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสนใจว่านักปราชญ์ผู้สนับสนุนแนวคิดประชาธิปไตยคนแรก ๆ อย่างเช่น Aristotle ก็ไม่ได้พอใจกับประชาธิปไตยที่มี “การเลือกตั้ง” ในรูปแบบที่เป็นอยู่ในนครรัฐของเอเธนส์โบราณ แต่ท่านได้เสนอแนะให้มีการจับฉลากในการเลือกตัวแทนของประชาชน ด้วยเหตุผลที่ว่าจะได้ไม่มีชนชั้นนำของนครรัฐที่สามารถผูกขาดอำนาจอย่างต่อเนื่องยาวนานได้ นอกจากนั้นแล้ว Aristotle ยังเห็นว่าการเลือกตั้งจะเป็นช่องทางเข้าสู่ระบบ “ธนาธิปไตย” ได้ง่าย ซึ่งก็คือการเข้ายึดอำนาจรัฐโดยพวกคนรวยและกิจการทางการเมืองในท้ายที่สุดแล้วก็จะกลายเป็นกิจกรรมของพวกเศรษฐีมีเงินไป (Plutocracy) (อริป จิตตฤกษ์, 2557) ส่วนในเรื่องรัฐธรรมนูญนั้น ปราโมทย์ นาครทรรพ (<http://www.manager.co.th/daily/viewnews.aspx?newsid=9570000002147>) ได้เขียนเตือนด้วยความห่วงใยว่า “คนไทยอย่าฆ่ากันตายเพราะรัฐธรรมนูญอีกเลย” เขาได้ชี้ให้เห็นว่าคนไทยหลงเชื่อกันผิด ๆ ว่ารัฐธรรมนูญคือกฎหมายสูงสุดของประเทศ หากไม่มีรัฐธรรมนูญแล้วจะปกครองประเทศไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้โลกมีระบบจักรวรรดิ มีอารยธรรม มีระบอบการปกครองของแต่ละประเทศมาก่อน แต่โลกเพิ่งมีรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่เป็นทางการคือของอเมริกาที่ประกาศใช้เมื่อประมาณ 228 ปีที่แล้วมานี้เอง และโดยข้อเท็จจริงแล้วรัฐธรรมนูญไม่สามารถแก้ไขปัญหาเชิงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมได้ เช่น ระบบอุปถัมภ์ การซื้อสิทธิขายเสียง การทุจริตคอร์รัปชัน ความมีศีลธรรมและจริยธรรมของผู้คนในชาติ ฯลฯ แต่ปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการให้การศึกษ และการปลูกฝังวัฒนธรรมของการเป็นพลเมืองที่ดีต่างหาก

เมื่อระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย มีความผูกพันกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นอย่างมากเช่นนี้แล้ว แต่จากการพิจารณาถึงวัฒนธรรมและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนไทย ประกอบกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยพบว่า การที่วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยยังไม่ได้

มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีวัฒนธรรมทางการเมืองสมัยใหม่แบบประชาธิปไตย ก็เพราะกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองขององค์กรภาครัฐ ระบบการศึกษา และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ยังมีส่วนปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมที่ไม่ถูกต้องให้แก่คนไทยอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบการเมืองในอุดมคติที่เราต้องการสถาปนาขึ้นมาอย่างเป็นทางการ นั่นคือระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ประการหนึ่ง เนื่องจาก “หลักแห่งความชอบธรรมทางการเมืองปกครองแบบเดิม” ยังคงมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติของคนไทยในปัจจุบันอยู่ค่อนข้างมาก จึงทำให้ระบบการเมืองไทยมีลักษณะของการผสมผสานกัน ระหว่างการรับเอารูปแบบของสถาบันทางการเมืองการปกครองของสังคมตะวันตกมาใช้ กับการยึดมั่นในค่านิยมจารีตประเพณีการปกครองแบบเดิมซึ่งมีอยู่ก่อนหน้าแล้ว จึงปรากฏว่ามีเฉพาะรูปแบบของสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ เช่น รัฐธรรมนูญ การมีรัฐสภา และการเลือกตั้งเท่านั้น ที่มีส่วนคล้ายคลึงกับสถาบันทางการเมืองในสังคมตะวันตก ส่วนวัฒนธรรมและพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยที่เป็นจริง ยังมีความแตกต่างไปจากรูปแบบที่เป็นทางการดังกล่าวอยู่เป็นอย่างมาก (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2543)

ทินพันธุ์ นาคะตะ (2546) วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า ตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนานของไทย วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมของเรามีการสืบทอดต่อเนื่องโดยไม่มีการหยุดชะงัก และยังไม่เคยปรากฏว่ามีการยกเลิกรูปแบบวัฒนธรรมอันประกอบด้วย ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และแบบแผนพฤติกรรมดั้งเดิม ที่ไม่เหมาะสมกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยกันอย่างขนานใหญ่ อันแตกต่างจากในหลายประเทศที่ได้มีการยกเลิกวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเก่าหลายอย่าง รวมทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเองก็ยังไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลง อันเกิดจากแรงบังคับหรือแรงผลักดันที่มาจากภายนอก นอกจากนี้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยยังมีความมั่นคงและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพอสมควร ทำให้ระบบความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองที่สำคัญ ซึ่งได้รับมาจากกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมแบบเดิม

จึงยังคงมีอิทธิพลและมีความสอดคล้องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพอสมควร ปรากฏการณ์เช่นนี้จึงทำให้เกิดการขัดแย้งกันกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ คือแบบประชาธิปไตยที่ประเทศไทยเราต้องการสถาปนาขึ้นมา จึงอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยทั้งชนชั้นปกครองและมวลชน ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับมาตรฐานใหม่ ๆ ที่จำเป็นของระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ที่จะต้องมีความตื่นตัวในทางการเมือง สนใจร่วมมือกันในการรวมกลุ่มกันเป็นชมรม สมาคม เครือข่าย หรือการจัดตั้งองค์กรในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น และเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างมีจิตสำนึก ไม่ใช่มาจากการถูกปลุกกระดมด้วยวิธีการต่างๆของผู้มีอำนาจทางการเมืองและบรรดาแกนนำ จากลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยดังกล่าวมา ผู้เขียนจึงเห็นว่า ความอ่อนแอของระบอบประชาธิปไตยไทยส่วนหนึ่งเกิดจากวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเอง และยังทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนอีกว่า อุปสรรคสำคัญมากประการหนึ่ง ที่ทำให้ประชาธิปไตยของไทยไม่สามารถพัฒนาไปได้ คือเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยนั่นเอง (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ก.) ดังนั้น การปฏิรูปการเมืองจึงต้องปฏิรูปให้ถูกจุด เพราะปัญหาการเมืองไทยอยู่ที่วัฒนธรรมทางการเมืองทั้งของชนชั้นนำ และประชาชนที่ยังไม่สอดคล้องกับประชาธิปไตย และเป็นตัวการสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติ การที่จะทำให้สังคมไทยเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงได้หรือไม่นั้น หากขึ้นอยู่กับ การมีระบอบการเมืองการปกครอง มีการจัดโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มีการเลือกตั้ง และมีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยแต่เพียงเท่านั้นไม่ แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดคือการที่ผู้นำทางการเมืองและประชาชนสามารถนำเอาหลักการหรือปรัชญาพื้นฐานของประชาธิปไตยที่แท้จริงมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นปกติวิสัย กลายเป็นวิถีชีวิตหรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั่นเอง

ก้าวข้ามกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยไทยด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย : ผู้เส้นทางใหม่ที่ยั่งยืนกว่า

ตามกรอบแนวคิดสังคมวิทยาการเมืองเชื่อว่า การสร้าง “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” (Democratic Political Culture) หรือการสร้าง “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) ให้เกิดขึ้นในสังคมใด ก็คือ “การสร้างประชาธิปไตยที่ฐานราก” นั่นเอง เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองคือรากฐานสำคัญของระบบการเมืองการปกครอง ดังคำเปรียบเปรยที่ว่า “ระบอบการเมืองจะเป็นเผด็จการไม่ได้ หากคนในชาติไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ” เฉกเช่นเดียวกับ “ระบอบประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นไม่ได้หากคนในชาติไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเรื่องที่สามารถปลูกฝังหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ ดังตัวอย่างเช่นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ได้มีความพยายามที่จะปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นภายในประเทศที่พ่ายแพ้สงคราม ประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นแม่แบบในการสร้างหรือปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เช่น สาธารณรัฐเยอรมันตะวันตก แล้วในที่สุดทำให้ประเทศนี้มีระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพเป็นอย่างมาก (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2546) จึงเห็นได้ว่าการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศไทยเพื่อให้เป็นประชาธิปไตย จะอาศัยแต่เพียง “ปฏิรูปรัฐธรรมนูญ” แล้วจัดให้มีการเลือกตั้งคงไม่สำเร็จได้อย่างยั่งยืน หรือในการปฏิรูปการเมืองก็ไม่ควรมุ่งแก้ไขรัฐธรรมนูญแต่เพียงอย่างเดียว เพราะรัฐธรรมนูญไม่ใช่ยาวิเศษที่สามารถรักษาสารพัดโรคได้ในสังคมไทยที่ผ่านมาเมื่อพูดถึงการปฏิรูปการเมือง คนไทยมักนึกถึงการยกร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับ และในที่สุดก็ประสบกับความล้มเหลว (ไทยรัฐ, บทบรรณาธิการ, 26 กุมภาพันธ์ 2558) เพราะเป็นการพายเรืออยู่ในอ่างและติดอยู่กับ “กับดักทางการเมือง” ที่ไม่มีทางออก

ข้อพิสูจนที่ชัดเจนที่สุดคือ ประเทศไทยนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) มีการเขียนรัฐธรรมนูญ

กันมาแล้วถึง 19 ฉบับ โดยเฉลี่ยแล้วในช่วงเวลาทั้งหมด 80 กว่าปีมานี้ เรามีรัฐธรรมนูญ 1 ฉบับต่อเวลาประมาณ 4 ปีครึ่ง แต่การพัฒนาประชาธิปไตยก็ยังไม่สามารถเดินหน้าไปได้มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาประเทศอื่น ๆ ในแผนพัฒนาการเมืองของคณะปฏิรูปการเมืองชุดแรก ที่เป็นผู้ให้กำเนิดรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ได้พูดถึงการปฏิรูปให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้อต่อการสร้างและพัฒนาประชาธิปไตย แต่ก็ยังไม่มีแผนปฏิบัติการให้เกิดขึ้นเป็นจริงเป็นจังอย่างเป็นรูปธรรม ผลคือการปฏิรูปการเมืองไทยจึงล้มเหลว เพราะถ้าจะปฏิรูปการเมืองจริงจะต้องปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมือง และต้องปฏิรูประบบการศึกษาเพื่อสร้างคนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยให้มากขึ้น และยังต้องปฏิรูประบบสื่อสารมวลชน เพื่อให้คนในสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างมีคุณภาพ ในท้ายที่สุดจะต้องมีการปฏิรูปให้ถึงตัวคนด้วยการสร้าง “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) ขึ้นมาเพราะระบอบประชาธิปไตยต้องการนักประชาธิปไตยเท่านั้นไม่ใช่ใครอื่น อุดมการณ์หรือความเชื่อในคุณค่าของประชาธิปไตย คือที่มาของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะเป็นเครื่องค้ำจุนระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพได้ในท้ายที่สุด

ถึงเวลาแล้วที่คนไทยจะต้องหันมาร่วมมือกัน ในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมแบบพลเมือง เพื่อให้ประชาธิปไตยกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางการเมืองที่พึงประสงค์ ที่ไม่ใช่เป็นเพียงแค่รูปแบบของการปกครองอีกต่อไป (ไทยรัฐ, บทบรรณาธิการ, 12 กุมภาพันธ์ 2558) การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้ต้องเริ่มตั้งแต่ครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุดของสังคม โดยต้องมีการปฏิรูปการเลี้ยงดูเด็ก กล่าวคือเปลี่ยนจากวิธีการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนแบบใช้อำนาจ ใช้คำสั่งการบังคับ มาเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้รับความรัก ความเอาใจใส่แบบเสมอต้นเสมอปลาย พร้อมทั้งฝึกให้เด็กมีวินัยในตัวเอง รู้ว่าวินัยเป็นประโยชน์สำหรับพวกเขาและสมาชิกทุกคนในสังคม ปลุกฝังให้เด็กมีอุดมการณ์คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมของสังคม และประเทศชาติเป็นที่ตั้ง

มากกว่าการคิดถึงประโยชน์ส่วนตน มีคุณธรรมจริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม และมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต ฝึกให้เขาคิดและตัดสินใจด้วยตัวเองมากขึ้น

โดยเฉพาะการปฏิรูปในประเด็นเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมนั้น นับว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุดสำหรับสังคมไทย เนื่องจากวิกฤติแท้จริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังวิกฤติทางการเมืองคือ วิกฤติทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมของสังคม แล้วส่งผลต่อวิกฤติทางการเมืองอีกทีหนึ่ง ในประเด็นนี้อธิบายได้ว่าแม้ว่าระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้คนในสังคมที่ส่งเสริมสนับสนุนประชาธิปไตยจะมีหลายประการ แต่ที่มีความสำคัญสูงสุดคือ ทักษะความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่ว่าด้วยเรื่องศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ทั้งนี้เพราะประชาธิปไตยทางการเมืองต้องการธรรมาภิบาล และตัวของธรรมาภิบาลเองนั้นก็ขึ้นอยู่กับหลักศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งมีใช้มีแต่เฉพาะนักการเมืองเท่านั้น แต่ต้องเป็นศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมอันเป็นจิตสำนึกของผู้คนในสังคมทุกภาคส่วนโดยส่วนใหญ่ด้วย สังคมใดที่มีความบกพร่องในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมดังกล่าวแล้ว จะไม่มีหนทางที่จะไปถึงประชาธิปไตยทางการเมืองในระดับที่น่าพอใจได้เลย (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2552) แต่การปฏิรูปด้านคุณธรรมและจริยธรรมจะสำเร็จได้ ต้องอาศัยการปฏิรูปการศึกษาที่เน้นให้ผู้คนรักการแสวงหาความรู้คู่กับคุณธรรมเพื่อส่วนรวม จึงสรุปได้ว่าการปฏิรูปด้านคุณธรรมและจริยธรรมและการปฏิรูปการศึกษานั้น ต้องเกิดขึ้นควบคู่ไปกับขั้นตอนของการปฏิรูปการเมือง แล้วในที่สุดการปฏิรูปการเมืองเพื่อนำไปสู่การสร้างประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาก็จะสามารถเกิดขึ้นได้

สำหรับวัยผู้ใหญ่ ต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้คนสนใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่าง ๆ ให้มากขึ้น เนื่องจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองถือเป็นพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตย และระบอบประชาธิปไตยจะดำเนินไปได้ดี หากขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ อย่างมีจิตสำนึก ในเบื้องต้นจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ให้ชาวบ้าน

และประชาชนโดยทั่วไป ได้เข้าใจถึงความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้องและในแนวทางสร้างสรรค์ว่า ควรจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง กล่าวคือนอกจากการไปเลือกตั้งแล้ว ประชาชนยังมีภาระหน้าที่อย่างอื่นอีกในฐานะพลเมืองของสังคมประชาธิปไตยที่จะต้องกระทำ โดยเริ่มจากการให้ความสนใจติดตามข่าวสารบ้านเมือง มีการพูดคุยกันถึงปัญหาของบ้านเมือง หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อสังคม ชุมชน หรือท้องถิ่นกับผู้อื่น ในทางสร้างสรรค์ หลังจากนั้นต้องให้ความสนใจกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกตัวแทนที่ดีเข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศในระดับต่าง ๆ (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ช.)

เหนือสิ่งอื่นใด คะแนนเสียงในการเลือกตั้งต้องเป็นคะแนนที่มีคุณภาพ และมีอิสระในการตัดสินใจเลือกที่แท้จริง ไม่ใช่การซื้อสิทธิขายเสียง ไม่เป็นเหยื่อการตลาดของกลุ่มทุนที่แอบแฝงมาในคราบประชาธิปไตย โดยใช้การเลือกตั้งเป็นฉากบังหน้าเพื่อเข้าสู่อำนาจรัฐ แล้วใช้อำนาจรัฐฉ้อฉลแผ่นดิน (ไทยรัฐ, บทบรรณาธิการ, 20 กันยายน 2557) ขณะเดียวกันประชาชนยังมีหน้าที่ในการช่วยกันตรวจสอบถ่วงดุลการทำงานของรัฐบาล นักการเมือง และบรรดาข้าราชการ ทั้งในการปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค และในระดับรัฐบาลกลาง พร้อมกับช่วยกันเสนอทางออกในเชิงนโยบายให้กับสังคมด้วย ฯลฯ เพราะถ้าปล่อยให้ฝ่ายการเมืองและข้าราชการทำอะไรโดยไม่มีการตรวจสอบและควบคุมแล้ว อาจทำให้ฝ่ายการเมืองและข้าราชการใช้อำนาจโดยมิชอบที่มีเจตนาส่อไปในทางทุจริต หรือมีการปฏิบัติงานตามอำเภอใจอันอาจไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ไม่ใช่ถือว่าเมื่อไปเลือกตั้งเสร็จแล้วก็หมดภาระหน้าที่ของตนเอง

ศาสตราจารย์ Bernard Click (2003) ได้เขียนไว้ว่า ประวัติศาสตร์ของสิ่งที่เรารู้จักกันทุกวันนี้ในนามของประชาธิปไตยนั้น เพิ่งคลี่คลายมาจากแนวความคิดแบบ “สาธารณรัฐนิยม” ของโรมันเมื่อไม่นานมานี้เอง จารีตของสาธารณรัฐนิยมแบบโรมันได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาในศตวรรษที่ 16 และ 17 ในขณะที่แนวความคิดเช่นนี้ ไม่ได้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยในแบบเดียวกับระบอบประชาธิปไตยที่

พวกเราส่วนใหญ่รู้จักกันในปัจจุบัน เพราะมันปฏิเสธอย่างแข็งขันว่าไม่ใช่ทุกคนที่จะมีสิทธิลงคะแนนเสียง แต่ในระบบสาธารณรัฐนิยมจะเน้น “หน้าที่” ของพลเมืองทั้งหมดที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบอย่างกระตือรือร้นกับชีวิตของสาธารณะและกิจการของรัฐต่าง ๆ การปกครองรูปแบบนี้ตรงกับสิ่งที่นักวิชาการรุ่นหลังเรียกว่า “สาธารณรัฐนิยมแบบพลเมือง” (Civic Republicanism) ตามแนวคิดของนักสาธารณรัฐนิยมเห็นว่า การขยายสิทธิของพลเมืองทุกคนออกไปโดยไม่มีขอบเขต ในท้ายที่สุดแล้วจะก่อให้เกิดปัญหามากกว่าผลดีต่อรัฐส่วนรวม ปัญหาที่ว่านี่คือพลเมืองเหล่านี้จะมีปัญญาพอที่จะอุทิศตนให้กับสาธารณรัฐได้อย่างไร เพราะองค์ประกอบสำคัญของพลเมืองที่ดีในสาธารณรัฐคือ การมีส่วนร่วมในทางการเมืองและกิจการของสาธารณะ จะเห็นได้ว่าการเชิดชูสิทธิเป็นแนวทางที่พวกฝ่ายประชาธิปไตยปัจจุบันเน้นย้ำ แต่ฝ่ายสาธารณรัฐนิยมกลับมองว่าการมอบสิทธิให้กับพลเมืองโดยไม่มี “หน้าที่” มากำกับ ในท้ายที่สุดแล้วจะทำให้พลเมืองเกียจคร้าน เห็นแก่ตัว และถือเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว

โดยข้อเท็จจริงแล้ว ประชาชนไทยส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกในเรื่องความรับผิดชอบต่อสาธารณะและต่อบ้านเมืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องการเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองในระดับต่าง ๆ เพราะมีความคิดว่าจะเลือกใครเข้าไปทำหน้าที่แล้ว ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาเหมือนเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดความคิดว่าจะเลือกใครก็ได้ขอให้ได้รับเงินเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว ค่านิยมเช่นนี้ได้รับการยอมรับกันมากขึ้นจนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่ถูกต้อง กล่าวคือจะต้องมีเงินเข้ามาเกี่ยวข้องในการเลือกตั้งทุกระดับ ดังเช่นคำพูดที่ได้ยินกันอยู่เสมอในบางท้องถิ่นที่ว่า “เงินบ่มีหนีไปนา เงินบ่มากាប់เป็น” หรือคำพูดจากการประชุมกลุ่มย่อยของกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งได้จากการลงไปเก็บข้อมูลในภาคสนามของผู้เขียนเองที่ระบุว่า “ในการเลือกตั้งแม้กระทั่งในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านก็ต้องใช้เงินเป็นล้าน” อันแสดงให้เห็นว่าเงินเข้ามามีบทบาทในการกำหนดตัวบุคคลที่เป็นตัวแทนอย่างมาก แทนที่จะเป็นคุณสมบัติด้านการศึกษา ความรู้ความสามารถ การมีอุดมการณ์เพื่อประเทศชาติบ้านเมือง การมีคุณธรรม

จริยธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น วัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่ถูกต้อง เช่นนี้ ย่อมเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การเกิด “ระบบธุรกิจการเมือง” ที่ถือว่าการเมืองคือการลงทุน และยังเป็นต้นตอของการทุจริตด้วยการถอนทุนคืน จากการจัดทำโครงการสาธารณะต่าง ๆ ของบรรดานักการเมืองทั้งหลาย

จะเห็นได้ว่า การปฏิรูปการเมืองที่ถูกต้องคือ ต้องทำให้คนไทยทุกคนมีการปรับปรุงแก้ไขทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อพื้นฐาน และพฤติกรรมของตนเอง เพื่อให้หลุดพ้นออกจากความเชื่อและการยึดมั่นอยู่กับวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมดั่งที่เป็นอยู่ เพราะสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ย่อมไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแน่นอน แต่ทั้งนี้ต้องมืองค์กรและสถาบันต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองให้แก่ผู้คนในสังคม อันได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษาทุกระดับ สถาบันศาสนา องค์กรภาคประชาสังคม สื่อมวลชน สถานที่ทำงาน หน่วยงานของรัฐบาล ผู้นำชุมชน และผู้นำทางการเมืองที่เป็นแบบอย่างที่ดี ที่จะต้องเข้ามามีส่วนช่วยในการทำหน้าที่ปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้วยการสร้าง “จิตสำนึกแบบพลเมือง” (Civic Consciousness) (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข.) ในสังคมประชาธิปไตยการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมาก การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ในสังคมประชาธิปไตย ยังหมายถึง การกำหนดค่านิยมใหม่ทางการเมืองเพื่อนำไปสู่ความเป็นสังคมประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อีกด้วย เช่น ต้องทำให้เกิดการปฏิบัติการทางการเมืองร่วมกันด้วยความสมานฉันท์ และมีการส่งเสริมให้ภาคประชาสังคมได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องราวทางสังคมและการเมืองให้มากขึ้น (ประมวล รุจนเสรี, 2551) เป็นต้น

ในท้ายที่สุดแล้ว การพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเกิดการทำหน้าที่ของ “การเป็นพลเมือง” (Citizenship) ในกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศ จนกลายเป็นค่านิยมของประชาชนหมู่มากในสังคม ค่านิยมที่สำคัญคือความคิดความเชื่อในเบื้องต้นว่า “กิจกรรมทางการเมืองการปกครองนั้น เป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่ต้องเอาใจใส่ และมีความรับผิดชอบที่จะ

ต้องเข้าไปดำเนินการ จะหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธความรับผิดชอบของตนาได้ไม่” การปฏิรูปการเมืองให้สำเร็จได้นั้นจึงต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาให้ประชาชนมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองเสียก่อน ทว่าจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่แท้จริงต้องสะท้อนออกมาในตัวคนดังต่อไปนี้ *ประการแรก* คือการมองสังคมอย่างที่คุณเป็นเจ้าของ มีความรู้สึกร่อนหนาวกับปัญหาของสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้นเหล่านั้น รวมถึงการมองเห็นปัญหาสังคมประเทศชาติที่เกิดขึ้นว่า เป็นปัญหาของตัวเองที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขด้วย *ประการที่สอง* เชื่อว่าตนเองมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปได้ในทิศทางที่ดีขึ้นได้ และต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา แก้ไขปรับปรุง เปลี่ยนแปลงปัญหาสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้นเหล่านั้นอย่างจริงจัง (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข.)

ประวัติศาสตร์การเมืองไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนมาถึงปัจจุบัน เป็นประวัติศาสตร์ของการร่างรัฐธรรมนูญที่บ่อยครั้งมากที่สุด และหากในอนาคตเรายังไม่มึนนโยบาย และมาตรการที่จะปฏิรูปหรือสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ดังที่กล่าวมาแล้ว ไม่ว่าเราจะร่างรัฐธรรมนูญสักกี่ฉบับ เราก็คงจะประสบปัญหาเดิม เพราะรัฐธรรมนูญที่แท้จริงมิได้สลักไว้ในหัวใจเรา (วิชัย ตันศิริ, 2539) เราจึงต้องก้าวข้ามให้พ้นกับแนวคิดการพัฒนาประชาธิปไตยแบบเดิมที่เน้นเพียงการแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่ต้องมุ่งไปสู่การปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย จึงจะเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืนกว่า เราต้องไม่ลืมว่า การปฏิรูปการเมืองไม่อาจเป็นจริงได้เพียงการออกกฎหมายใหม่หรือรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ Woodrow Wilson (อ้างถึงใน Shafritz & Hyde, 1997) กล่าวไว้ว่า “การนำรัฐธรรมนูญไปปฏิบัติยากยิ่งกว่า การเขียนรัฐธรรมนูญเสียอีก” (It is harder to run a constitution than to frame one) ถ้ารัฐธรรมนูญสามารถบันดาลให้เกิดประโยชน์ได้ ปานนี้สังคมไทยคงเป็นประเทศประชาธิปไตยที่มั่นคงและแข็งแกร่งมานานแล้ว เพราะไทยเราเป็นประเทศที่มีการใช้รัฐธรรมนูญเปลืองมากที่สุดเป็นอันดับต้นของโลก แต่การปรับเปลี่ยนทัศนคติ ความคิดความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้คนในสังคมให้

สอดคล้องกับคุณค่า ปรัชญาและหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย หรือที่เรียกว่าการสร้าง “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” หรือ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” เป็นเรื่องที่ยากยิ่งกว่า เนื่องจากต้องมียุทธศาสตร์ในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญต้องใช้เวลาต่อเนื่องระยะยาวจึงจะเห็นผลได้ แต่ในที่สุดเราก็จะสามารถสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาได้ ดังที่นักปราชญ์ในโลกตะวันตกผู้มีชื่อเสียง เช่น Georges Budeau ได้เคยกล่าวไว้ว่า “ในที่สุดความเป็นประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่สถาบัน หากแต่อยู่ในตัวคน ระบอบประชาธิปไตยไม่มี จะมีก็แต่นักประชาธิปไตยเท่านั้น”

บทสรุป

ในบทความนี้ให้ข้อสรุปว่า ระบอบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ จะต้องอาศัยการมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบการปกครองดังกล่าว วัฒนธรรมทางการเมืองย่อมมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้น ๆ การพัฒนาประชาธิปไตยไทยล้มเหลวมาโดยตลอดและไม่สามารถก้าวข้ามกับดักทางการเมืองที่มีอยู่ได้ เนื่องจากยังขาดองค์ประกอบสำคัญอันเป็นรากฐานของประชาธิปไตย คือการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมแบบพลเมือง ผลสืบเนื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดที่เป็นรากฐานของประชาธิปไตยดังกล่าว ทำให้รากฐานของประชาธิปไตยในสังคมไทยไม่หนักแน่นแข็งแรงพอ และยังมีส่วนทำให้ระบอบประชาธิปไตยไทยประสบปัญหาอุปสรรคตลอดมา

จากข้อสรุปเช่นนี้การที่จะทำให้สังคมไทยเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงได้หรือไม่นั้น หากขึ้นอยู่กับการมีระบอบการเมืองการปกครอง มีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง และมีการจัดโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยแต่เพียงเท่านั้นไม่ แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ การที่ชนชั้นนำและประชาชนสามารถนำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นวิถีชีวิต

หรือวัฒนธรรมทางการเมืองนั่นเอง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย
จะเป็นเครื่องค้ำจุน ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้มีความมั่นคง
และมีเสถียรภาพได้ในท้ายที่สุด การปฏิรูปการเมืองจึงต้องปฏิรูปให้ถูกจุด
ปัญหาการเมืองไทยรวมถึงความอ่อนแอของระบอบประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่
“รัฐธรรมนูญ” แต่ปัญหาหลักเกิดจากวัฒนธรรมทางการเมืองไทยทั้งของชนชั้นนำ
และประชาชนทั่วไปที่ยังไม่สอดคล้องกับประชาธิปไตย และเป็นตัวการสร้างปัญหา
ให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติ เราจำเป็นต้องก้าวข้ามให้พ้นการพัฒนาประชาธิปไตย
ที่มุ่งเน้นเฉพาะการแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่ต้องปฏิรูปไปถึงตัวคนด้วยการปฏิรูป
ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้คนให้สอดคล้องกับหลัก
การประชาธิปไตย ระบอบประชาธิปไตยต้องการนักประชาธิปไตยเท่านั้น และยัง
ต้องมีการปฏิรูประบบการศึกษาเพื่อสร้างคนให้มีจิตสำนึกแบบพลเมือง มีความ
รู้ความเข้าใจในหลักการและปรัชญาพื้นฐานของประชาธิปไตยให้มากขึ้น ต้อง
ปฏิรูประบบสื่อสารมวลชน เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่าง
มีคุณภาพ อันจะเป็นหนทางให้ประชาธิปไตยได้เจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ
ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2539. **สังคมทुरुชน : ยุทธศาสตร์ความล่มสลายของสังคม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทซัคเซสมิเดีย จำกัด.
- กนก วงษ์ตระหง่าน. 2532. **“วัฒนธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย”**. เอกสารการสอนชุดวิชาวิวัฒนาการการเมืองไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไทยรัฐ. 2557. “บทบรรณาธิการ.” 20 สิงหาคม. หน้า 3.
- ไทยรัฐ. 2557. “บทบรรณาธิการ.” 27 กันยายน. หน้า 3.
- ไทยรัฐ. 2558. “บทบรรณาธิการ.” 12 กุมภาพันธ์. หน้า 3.
- ไทยรัฐ. 2558. “บทบรรณาธิการ.” 26 กุมภาพันธ์. หน้า 3.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. 2543. **ประชาธิปไตย**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สหายบล็อกและการพิมพ์.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. 2546. **วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร : สหายบล็อกและการพิมพ์.
- ประมวล รุจน์เสรี. 2551. **ปฏิวัติวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : พรรคประชาชาติ.
- ประเวศ วะสี. 2557. “พลังพลเมืองเข้มแข็งปัจจัยชี้ขาดอนาคตของประเทศ. **รัฐสภาสาร** 62,9 (กันยายน) : 7-11.
- ปราโมทย์ นาครทรรพ. มปป. <http://www.manager.co.th/daily/viewnews.aspx?newsid=9570000002147>.
- พฤทธิสถาน ชุมพล. “การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมไทยกับการจรรโลงประชาธิปไตย: ข้อคิดบางประการ”. **วารสารสังคมศาสตร์** 28, 2 (2538.) : 15-30.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. 2556. **สังคมวิทยาการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. “วัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนกับการพัฒนาประชาธิปไตย.” **วารสารวิชาการโรงเรียนนายเรือ (ฉบับปฐมฤกษ์)** (2557) : 83-91.

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. “การพัฒนาประชาธิปไตยกับการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย.” รัฐสภาสาร 62,7 (กรกฎาคม 2557ช) : 9-44.

วิชัย ตันศิริ. 2539. วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป. กรุงเทพมหานคร : สุขุมและบุตร จำกัด.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. 2552. ความรู้เรื่องเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : วศิระ.

สุรัชย์ ศิริไกร. 2550. “การพัฒนาประชาธิปไตยโดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและจริยธรรมทางการเมือง”. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรม และการปกครอง. 8-10 พฤศจิกายน 2550 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ กรุงเทพฯ.

สุรพงษ์ ชัยนาม. 2552. การทูต-การเมืองไม่ใช่เรื่องส่วนตัว (2). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม.

สุรพงษ์ ชัยนาม. www.manager.co.th/Daily/ViewNew.aspx?

เสนีย์ คำสุข. 2557. “ต้องล้มระบอบเผด็จการอำนาจนิยมในสังคมไทย.” รัฐสภาสาร 4, 62 (เมษายน) : 9 - 39.

อภิญา รัตนมงคลมาศ และ วิวัฒน์ คดีธรรมนิตย์. 2547. คนไทยกับการเมือง : ปิดถววิโยค. กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา.

คริก, เบอร์นาร์ด. 2557. ประชาธิปไตย : ความรู้ฉบับพกพา. แปลโดย อธิปจิตตฤกษ์. กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นเวิลด์ พับลิชชิง เฮ้าส์.

อุไรวรรณ ธนสถิตย์. <http://www.kpi.ac.th/kpith/pdf/>,

Almond, G.A. 1980. **Comparative Politics Today : A World View.** New York : Addison Wesley Longman.

Click, B. 2003. **Democracy : A Very Short Introduction.** Oxford : Oxford University Press.

Macedo, S. 2002. **Liberal Virtues : Citizenship and Community in Liberal Constitutionalism.** Oxford : Clarendon Press.

Nash, K. 2010. **Contemporary Political Sociology : Globalization Politics and Power.** (Second Edition). Oxford : Wiley – Blackwell.

Pye, L.W. 2000. “Democracy and Its Enemies.” in James F. Holifield & Calvin Jillson. (eds). **Pathway to Democracy : The Political Economy of Democratic Transitions.** New York : Rout ledge.

Shafritz, J.M. & Hyde, A.C. 1997. **Classic of Public Administration.** (Fourth Edition). New York : Harcourt Brace & Company.